



Tür: Araştırma Makalesi

Kabul Tarihi: 2 Aralık 2024


Gönderim Tarihi: 7 Kasım 2024

Yayımlanma Tarihi: 26 Aralık 2024

Atıf Künyesi: Dereli, Eylem (2024), "Tomris Uyar'ın Aramızdaki Şey Eserinde "Kırmızı"", *International Journal of Turkish Academic Studies (TURAS)*, C. 5, S. 2, s. 1-14.

"TOMRİS UYAR'IN ARAMIZDAKİ ŞEY ESERİNDE "KIRMIZI""

Eylem DERELİ¹

 10.54566/turas.1581310

"Eskiden sır sanatçıya aitti. Şimdi ne kullandığı kendisinden saklanacak ilk kişi o."

William Holman Hunt (V. Finlay,25)

ÖZ

Renklerin oluşumu ile ilgili bilimsel çalışmaların başladığı on altıncı yüzyıldan bugüne geliştiren teoriler insan ve renk arasındaki ilişkiyi çözmeye çalışmıştır. İnsan hayatında kıyafetten trafik lambasına, resimden savaş sanayine kadar çok/işlevsel/ etkili kullanılan renkler zamana ve kültüre göre anlam evrenini genişletmiş, sembolik değerini güçlendirmiştir.

¹ Doç. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, esaltik77@hotmail.com, ORCID 0000-0002-8432-885X

Renkler etrafında oluşan halkanın giderek büyümesi birçok farklı alanın renge dikkat ve önem vermesine neden olmuştur. Tıp, fizik, resim, mimari, müzik, edebiyat rengi önemli bir malzeme olarak kullanan alanlardan bazılarıdır. Alana göre yeni bir anlam evreni yaratması söz konusu olan kırmızı ana renklerden biridir. Kırmızının zamanla dalga boyu ile doğru orantılı tonları ve yine anlamları oluşmuştur.

Bu makalede kırmızı rengin Tomris Uyar'ın Aramızdaki Şey isimli eserindeki öykülerde hangi anlam ve sembolik değerlerle kullanıldığı araştırılmıştır. Eserdeki sekiz öyküde de kırmızı ya da kırmızıyı çağrıştıran alev, kızıl, alaca, lal, kan, pıhtı kelimeleri tespit edilmiş, kullanılan kelimelerin öyküdeki işlevi ve anlam ile dil kullanımına katkısı irdelenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Tomris Uyar, Aramızdaki Şey, öykü, renk, anlam.

“RED” IN TOMRIS UYAR'S THE THING BETWEEN US

ABSTRACT

The theories developed since the sixteenth century, when scientific studies on the formation of colors began, have tried to solve the relationship between human and color. Colors, which are used multi-functionally/effectively in human life from clothing to traffic lights, from painting to war industry, have expanded their universe of meaning according to time and culture and strengthened their symbolic value.

The gradual growth of the ring formed around colors has caused many different fields to pay attention and importance to color. Medicine, physics, painting, architecture, music, literature are some of the fields that use color as an important material. Red, which creates a new universe of meaning according to the field, is one of the main colors. Over time, red has developed shades and meanings directly proportional to its wavelength.

In this article, the meanings and symbolic values of the color red in the stories in Tomris Uyar's The Thing Between Us are investigated. In all eight stories in the work, the words flame, crimson, red, dusky, garnet, garnet, blood, clot were identified, and the function of the words used in the story and their contribution to the use of meaning and language were analyzed.

Keywords: Tomris Uyar, Aramızdaki Şey, story, color, meaning.

GİRİŞ

Renk yaşamın önemli parçalarından biridir. İnsanın sadece görme duyusu ile ilişkilendirilmekten öte onun eşyayı ve kendisini tanımlamasını sağlayan renk, bu önemli işleviyle milattan öncesinden bugüne hep dikkat çekmiştir. Yunan ve Arap psikologların

Cilt/Volume 5, Sayı/Issue 2, 2024

merakıyla başlayan renk araştırmaları, Aristoteles'in renk, karanlık, ışık ilişkisine dair teorisi üzerine yüzyıllar boyunca devam etmiştir. Platon'un rengi dört elementten (toprak, hava, su, ateş) hareketle tanımlaması da sonraki teoriler için önemli bir ilham kaynağı olmuştur. Renk, "ışığın eşya üzerine çarpması ile yansıyan ışıklardan gözümüzde meydana gelen duyumların her biri"dir (Çağlarca, 1993: 5). Isaac Newton, renklerin oluşumunu 1666 yılında yaptığı cam prizma deneyi ile açıklamıştır. Newton'un karanlık odada küçük bir delikten giren ışığı cam prizmasından geçirerek yedi farklı rengin ortaya çıkmasını sağladığı deney renk araştırmalarının başlangıcı olarak kabul edilir. Bu deney ile renklerin oluşumunun ışığa ve renk çeşitliliğinin dalga boylarının kırılımına bağlı olduğu keşfedilmiştir. Newton, dalga boyuna göre oluşan renk tonlarının tamamına "güneş tayfı" (Per, 2021: 19) adını vermiş ve renk ışık ilişkisini tayftaki tonlara göre açıklamaya çalışmıştır. Newton'dan sonra Le Blon üç ana renk olan mavi, kırmızı ve sarının diğer renklerin oluşumu için yeterli olduğu teorisiyle sonraki yıllarda renk çemberinin genişlemesine katkı sağlamıştır.

İşığın eşyaya yansması ile ortaya çıkan rengin dalga boyuna göre tonlara ayrıldığını 1802 yılında yaptığı deneyle Thomas Young ispatlamıştır. Renk oluşumu ve dalga boyu oluşumunu detaylı araştıran kişi Hermann Von Helmholtz'tur (Per, 2021: 17-16). Helmholtz 1850 yılında yaptığı deney ile kısa, orta, uzun dalga boylarının sırasıyla mavi, yeşil ve kırmızı renklerin yansıttığını tespit etmiştir.

Tayftaki tüm tonlar doğayı, yaşamı, insanı görünür kılan ve anlamlandıran önemli araçlardır. Renkler görme duyusunu harekete geçirmekten öte işleve ve anlama sahiptir. Renklerin hem insan psikolojisinin ve kültüre ait değerlerin anlamını ele veren hem de onlara bağlı olarak ortaya çıkan anlamları vardır. Johann Wolfgang Goethe renklerin bu özelliğini *Renk Öğretisi* (1840) isimli eserinde kimyasal renklerden renklerin manevi etkisine varan tespitlerle açıklamıştır. Renkleri doğanın insana sunduğu sonsuz yaşamsallıktan yola çıkarak sınıflandırıp anlamlandıran Goethe'nin renk teorisi kendisinden sonraki çalışmalara da ilham olmuştur. Özellikle 19. yüzyıldan itibaren hızlanan araştırmalarla renklerin oluşumu, insan ve hayvanlar üzerindeki etkileri ile ilgili bilimsel sonuçlara varılmıştır. Renklerin nasıl ortaya çıktığı, kaç çeşit olduğu, felsefesi, insan fizyolojisi ve psikolojisi üzerindeki etkileri, iletişimdeki rolü 21. yüzyıl araştırmalarının önemli bir konusudur.

Goethe'nin renkleri sıcak, soğuk şeklinde sınıflandırması renk ile psikoloji arasındaki ilişkinin temelini oluşturur. Renk ile ilgili araştırmaların artmasının ve bakış açılarının çeşitlenmesinin nedeni renk ve psikoloji arasındaki etkileşimin güçlü olmasıdır.

"Renk; kendini diğer tüm doğa olgularında olduğu gibi, ayırarak, karşıtlık kurarak,

Cilt/Volume 5, Sayı/Issue 2, 2024

karıştırarak ve birleştirerek, arttırarak ve nötrleştirerek, iletişim kurarak ve paylaşarak ifade eden ve genel geçerli doğa formülleri arasında en iyi görülebilen ve kavranabilen, göz organını anlamlaştıran ve böylece göz duyusuna hitap eden en temel doğa olgusudur” (Goethe, 2013: 28).

İnsan psikolojisini doğrudan etkileyen/ele veren, en temel doğa olgusu renkler, renk felsefesinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Renk felsefesi üç çeşit bakış açısına sahiptir: nesnelci (objectivist), öznelci (subjectivists), ilişkiselselciler (relationalists). Nesnelci (objectivist) renk felsefesine göre renkler sadece eşyanın bir özelliği olarak kabul edilse de zamanla gelişen farklı bakış açıları ile renklerin insan psikolojisi üzerindeki etkileri detaylandırılmıştır. Renk felsefesindeki öznelci (subjectivists) yaklaşım, insanların rengi psikolojik hallerine göre algıladıkları ve nesneyi ona göre tanımladıkları fikrinden hareket eder. İlişkiselselciler (relationalists) ise renk ve nesne ilişkisini aynı renge sahip nesnelere arasındaki ilişkiler ile açıklamaya çalışır (Derman, 2016: 1004-1021). Tüm bu bakış açılarının amacı, renk ile sembolize ettiği şey arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmaktır. Mağaralara çizilen ilkel resimlerden günümüz edebi ürünlerine kadar hemen tüm sanat eserleri bu anlamda bir malzemedir.

Kırmızıya Dair...

Kırmızı adını Arapça'daki kırmız böceğinden alır. Pek çok dilde var olan kırmızı doğada bulunan ilk renklere aittir.

“Kırmızı rengin elde ediliş serüvenine bakıldığında üç temel kaynak görülmektedir. Bitkisel Kaynaklar, Hayvansal Kaynaklar ve Mineral Kaynaklar. Bunlar bitkisel olarak Kök boya (Rubai Tinctorum), hayvansal olarak Kermes ve Koşnil (Dactylopius coccus), mineral olarak ise Aşı boyası ve Zincifre'dir. Yün boyamakta kullanılan kırmızı bir kök olan kök boya, vişneçürüğü rengine yakın bir koyu kırmızılıktadır. Boyar madde içeriği diğer bitkilerden daha üstün olan kök boya, yüzyıllarca solmayıp canlılığını korumuştur” (Boztunalı, 2016: 92).

Toprakta var olması sebebiyle insan yaşamına hızlıca giren kırmızı ilk olarak mağara duvarlarına çizilen resimlerde, sonrasında ise vücutta kullanılmıştır. Thomson'ın tespitine göre, Neandertaller kırmızıyı dövme ve insan ile hayvan kemiklerini boyamak için kullanmıştır. Ayrıca ilk insanlar, Doğu-Batı yönlü yatırarak gömdüğü ölüsünün kemiklerini kırmızı ile boyama geleneğini geliştirmiştir (Thomson, 2007: 199-201).

Toprak, kan ve ateş gibi doğanın temel, renk tayfının ise ana renklerinden biri olan sıcak renk kategorisindeki kırmızı mağara resimleri ve dövmelerden sonra din ve mitolojilerde en çok kullanılan renklerden biri olmuştur. Kırmızının anlam alanının yüzyıllar boyu genişlediği görülür.

Doğa ana, toplumun ahlaki kabulleri, dinler, ideolojiler, psikolojik etkenler, ticari stratejiler, gelişen/değişen düşünce sistemleri ile teknoloji ve bunların insan yaşamına etkisi vb. kırmızı rengin anlamını zamana, topluma, kültüre göre çeşitlendirmiş/değiştirmiştir. Kırmızının insan üzerindeki etkilerini

" Lüscher, irade gücü, eksantrik, aktif-agresif, rekabetçi, aksiyon, iştah, heyecan, cinsellik (anlamıyla); Sözen "insanları heyecanlandırmakta, içgüdüsel itilimler ve sınırlı davranışlar yaratmakta; irade hakimiyetini kaybettirmekte; çarpıcı, tahrik edici; beyin üstü zarını etkileyerek adrenalin salgılanmasına yol açmakta; rahatsız edici; dikkat çekme(siyle), Akın, Eğrilmez, Afrashi "Neşeli, coşturucu; farklı görüş açılarını algılama ve doğru karar vermekte yardımcıdır; olumsuz düşünceleri savuşturmakta yararlı (oluşuyla); aşk ve tutkuyu ifade etmesi(yle)" (Boztunalı, 2016: 6).

anlatmıştır.

Willins kırmızı rengin iktidarlar tarafından kullanılmasından hareketle güç, kudret sembolü olduğunu (Willins, 1984: 85); Uçar kırmızının cehennemin, şeytanın, kötülüğün ayrıca bayraklarda yer alması ile başkaldırı ve devrimi sembolize ettiğini (Uçar, 2004: 51) tespit etmiştir.

Ontolojisi itibariyle görsel sanatların ana malzemesi olarak akla gelen renk(ler) birçok farklı alan gibi edebiyatın da önemli argümanlarından/ingelerinden/sembollerinden biridir. Tomris Uyar Türk edebiyatında renk kullanımı deyince ilk akla gelen öykü yazarlarından biridir. Kırmızı özellikle Uyar'ın öykülerinde pek çok anlamda kullanılmış ve eserlerinin sembolik değerini arttırmıştır. "Kırmızı baştan beri birtakım duyguları somutlamakta kullandığım bir renk, belki bir simge." (Zorlu, 1998: 72) diyen yazarın kırmızıya bilinçli bir tavırla ve sembolik bir dille yer verdiğini söylemek mümkündür.

Aramızdaki Şey² isimli öykü kitabı "İnsan Önce renklerden başlamalı değişmeye..."(s.24) diyen Tomris Uyar'ın genç yaşta vefat eden öğrencisine ithafen yazdığı öykülerden oluşur. 1998 tarihli eser, sekiz öykü ile sondaki *Öykülerin Başlı-Sonu* başlıklı bölümden ibarettir. Öykülerde kadın ve kadının sorunları ana temadır. Başkışilerinin kadın olduğu öykülerde dikkati çeken yazarın kadını anlatırken kırmızı rengin harekete geçirici ve heyecan verici özelliğini kullanmasıdır. Uyar'ın kaleminde kırmızı etik alana sıkışarak kendi olmaktan uzaklaşan, geçmişini gizlemek zorunda bırakılan kadın için kimi zaman harekete geçirici etkisi ile kararlığının kimi zaman gücün kimi zaman ise acının rengi olarak yer almıştır.

² UYAR, Tomris (2022), *Aramızdaki Şey*, Yapı Kredi Yay., İstanbul.

Renklerle Başlayan Değişim: Harekete Geçiren Kırmızı

Campbell “mitolojinin yüce konusu(nun) bir serüvenin ıstırapı değil, gizli olanın keşfi; ölüm değil, diriliş” (Campbell, 2014: 67) olduğunu kabul eder. Ona göre erginlenme töreninde bedende açılan yaralar yani simgesel ölüm, kahramanın yolculuğunun bir parçasıdır. Bu törende yapılanlar insanın acı çekmesine neden olsa da amaç doğanın dönüştürücü ve yenileyici özelliğine dikkat çekmektir. Trajik acının toplumsal dönüşümü sağladığını, bireyin de çektiği acı ile toplumun ideal üyesi olduğunu düşünen Campbell (Campbell, 2014: 101-126) acının yeniden doğum, doğumda görünen kanın yani kırmızının da yaşam döngüsünün bir sembolü olduğunu söyler.

Thomson da mezar ritüelinden hareketle sorduğu şu soru ile kırmızının değişim, yenilenme, hareket geçirme anlamlarına dikkat çekmiştir:

“İskeletin, çoğu zaman, dölütün dölütağındaki duruşu gibi yatırılmış olduğunu gördüğümüzde, buradaki simgecilik iyice açıklığa kavuşur. Dölütağındaki bir bebek gibi büzülmüş yatan, yaşam rengine boyanmış iskeletler: İlkel insan, ölenin ruhunun yeniden doğmasını sağlamak için daha ne yapabilirdi acaba?” (Thomson, 2007: 199-201)

Tomris Uyar Aramızdaki Şey kitabında yer alan Tazı Payı, Akşam Alacası ve Tahin-Pekmez Günleri öykülerinde kırmızı rengi harekete geçirici/uyarıcı özelliği ile kurguya dahil etmiştir. Öykülerin ortak özelliği kırmızının kıyafetlerle birlikte kullanılmasıdır. Tazı Payı’nda gecelik, Tahin-Pekmez’de havlu ve şal, Akşam Alacası’nda giysi için seçilen kırmızı, üç öyküde de kişiyi değişim ya da değiştirmek ile ilgili olarak harekete geçiren bir araçtır.

Tazı Payı öyküsü başkışı Aslı’nın arkadaşı Birsen ile buluşup eşi ile aldıkları boşanma kararını anlatırken neler konuştuğunu konu edinir. Öykünün teması ihanettir. Eşi Tayfun’un ihanetine uğrayan Aslı ondan ayrılma kararı alır ve bunu eşinin birlikte olduğu arkadaşı Birsen’e buluşma anında söyler. Öykünün olay dizgesi, Aslı ile Birsen’in buluşması, Aslı’nın son üç yıldır evliliğinde neler yaşadığını anlatması, Birsen ile Tayfun’un ilişkisini bildiğini Birsen’e ima edip boşanacağını söylemesi ve son sahnede aldığı kırmızı geceliği Birsen’e göstermesinden oluşur.

Olaylar başkışı Aslı etrafında gelişir. Yazar, Aslı’nın evliliğinde yaşadığı zorlukları, bu zorlukların fiziksel ve psikolojik etkilerini ihaneti yaşayan kadını daha iyi karakterize edebilmek için ayrıntılı bir biçimde kaleme almıştır. Evliliklerinde ekonomik sıkıntılar yaşayan Tayfun ve Aslı bunu aşmak için sosyal hayattan ve kendileri için para harcamaktan vazgeçmişlerdir. Çoğul anlatıcının kullanıldığı öyküde Aslı yaşadıkları bu gerçekliği

Birsen'e şöyle anlatmıştır: "Tayfun'la iki yakamızı bir araya getirmek uğruna lokantalara, barlara, çay bahçelerine, dost toplantılarına uğramamak, yıllarca aynı giysileri giymek, işten ayrılmak..."(s.22) Tüm bunların hem evlilik hem de Aslı üzerinde olumsuz etkisi olmuştur. Aslı "katılaşmış" (s.22), "...uçuk renkler... Saman rengi bir bluz herhalde altına kahverengi, bol bir etek"(s.21) le mutsuz bir kadına dönüşmüştür. Yıllarca özveri ile evliliğin sorumluluğunu yerine getiren Aslı, ihanete uğradığında hiç düşünmeden ayrılık kararı almıştır. "...insan dıştaki dünyanın ayrılmaz bir parçasıdır ve onun dünyada sorumlulukları vardır. İnsan dış dünyadaki sorumluluklarını kavradıkça tek başınalığı algılar ve kendine sınır ve kuşatmalar çizer. Bu kuşatma sonrasında insan, "ben" ve "öteki" arasında kendi benliğini bulma yönünde varoluşsal bir atılım yaşar" (Şahin, 2017: 184). Yazar, işe dönme ve oğlu ile birlikte yeni bir düzen kurma kararı olarak atılım yaşayan Aslı'nın değişimini ve kararlılığını "kırmızı gecelik" sembolü ile anlatmıştır.

Öykünün son sahnesi şöyledir:

"- Şu torbayı aralayıp kendime ne aldığımı göstereceğim sana(...)

-Bakıyorum, alışverişe zaman ayırmışsın, dedi Birsen zorla gülümseyerek.

-Aradan çıkarttım demek daha doğru olur (...) Yıllardır bu tür bir şey almadığımı düşündüm.

"Sofra örtüsü ya da çarşaf gibi bir şey olsa gerek, havlu belki..." diye düşündü Birsen.

(...)

-Gecelik, dedi Aslı. Yüzün niye öyle allak pullak oldu ki? Altı üstü bir gecelik. Sen kırmızıyı seversin(...)

- Senin sevmediğini sanıyordum da... diye fısıldadı Birsen, ürkekçe.

(...)

- İnsan önce renklerden başlamalı değişmeye, dedi Birsen'in gözlerinin içine bakarak. Yoksa kırmızıyı sevdiğimi kim söyledi." (s.24)

Tomris Uyar'ın, öykünün son sahnesini oluşturan yukarıdaki diyaloglarda ihanete uğrayan Aslı'nın boşanmakta ve artık kendini seven bir kadın olarak hayatına devam etmekte kararlı olduğunu eşya üzerinden kaleme aldığı görülür. Kırmızı rengin yıllar içinde aldığı "başkaldırı, kararlılık, güç, uyarıcılık" anlamları, karakter ve tema arasındaki başarılı kurgu ile anlatımı desteklemiştir.

Tahin-Pekmez Günleri'ndeki kırmızı da değişim, uyarıcılık özelliği ile temayı güçlendirmiştir. Öykünün konusu, emekli Şükran Hanım'ın tatilde arkadaşının kızı Nükhet ile karşılaştıktan sonra yaşadıklarıdır. Yıllarca banka müdürlüğü yapmış, hayatını

neredeysedeğiştirilemez kurallar üzerine inşa etmiş Şükran Hanım'ın "kurallara uyulduğu sürece kapısı herkese açıktı(r)." (s.44) Ancak öykü sonunda katı kuralları yüzünden yanıldığını itiraf eden Şükran Hanım vardır. Onu değıştiren Nükhet'tir. Nükhet öyküdeki norm karakterdir. Norm karakter başkişiyeye yön verebilen, onda değışime neden olan kişidir. Altmış yaşındaki Şükran Hanım, otelde, kumsalda karşılaştığı Nükhet'in samimi tavırlarından, iltifatlarından, davetlerinden etkilenir. Duygusal ve zihinsel olarak değışmeye başlar.

İlk değışim Nükhet'in kendisine "-Herhalde güzel bir kadın olduğunuzu, bu kırmızı havlu giysinin size çok yakıştığını biliyorsunuz."(s.47) iltifatıyla başlar. Kırmızı renkteki havlu elbiseyi başka renk kalmadığı için mecburen alan Şükran Hanım, genç kızın iltifatı ile ertesi gece de kırmızı rengi kullanmaya karar verir. "Derler ya, 'İnsanlar ya yolculukta ya da sarhoşken kendilerini açığa vurular.' Sabah, kırmızının bana yakıştığını söylemişti, üstünde durulmaya değer bir ayrıntı. Yarın gece kırmızı şalıma sarınırsam dediklerinin doğruluk derecesini saptayabilirim." (s.48) diyerek heyecanlanan Şükran Hanım akşamki eğlenceye gitmekten de kırmızı giymekten de çekinmez. Kırmızı rengin şehvet uyandıran ve dikkat çeken özelliğı başkişinin değışimine neden olmuştur. Öykünün ilk satırlarında gerek bankada müdür iken gerekse emekli olduktan sonra site yöneticiliğı yaparken kurallar dışına çıkmayıp herkesi kurallar üzerinden yargılayan Şükran son cümlelerde kendisini "yeni sevecenliğıyle" (s.52) şöyle anlatmıştır: "Dün gece insanlar hakkında bazen acele hüküm verdiğimi kavradım." (s.52) İnsanı kuşatan iş disiplinin onu hayatın güzel ve keyifli yanlarından alıkoyduğunu, insan ilişkilerine ket vurduğunu, iş ve günlük yaşam arasındaki dengenin önemli olduğunu Nükhet sayesinde fark eden Şükran hayatını daha mutlu devam ettirmeye başlar.

Kırmızı renk Akşam Alacası öyküsü olumlu ve olumsuz iki anlamda kullanılmıştır. Öyküde bir yazar ve hikâyesini yazmak istediğı yedi yaşında çocuk vardır. Öykü annesi ve üvey babası ile yaşayan çocuğun bir akşam tesadüfen yazarla tanışması ve aralarında geçen sohbetler üzerinedir. Adı Yunus olan küçük çocuk üvey babasından değer göremediğı için mutsuzdur. Hüzünlü bakışları hiç değışmez. Ailesi ve hayatı hakkında soru sorulduğunda susmayı tercih eder. Ancak norm karakter yazar sorduğı sorularla çocuğun içindeki mutlu/umutlu olma halini bilinçdışına çıkarmayı başarır. Üvey kardeşinden farklı olarak kendisine ancak hak ederse iyi davranılması, hediye alınması vb. onu kendine bir alan yaratmaya ve orada mutlu olmaya itmiştir. Yunus öykünün norm karakteri olan yazar ile sohbet ederken özel alanında yaşadığı ya da yaşama olasılığı olan mutluluğı saklayamamıştır. Öyküdeki kırmızı Tomris Uyar'ın çocuğa ait bu çocuksu ruh hâlini anlattığı sahnelerden birinde okura sunulur.

“Renk ve duygu karmaşıktır. Duygu deneyimi tinsel deneyimdir ve tinsel deneyimin duygusal formu vardır. Rengin dışsal görünen olgusu, duyguların içsel ve görünmez olgusunun ani bir bildirisidir. Tam olmak için duygunun renge, içsel anlam sahip olmak için rengin duyguya ihtiyacı vardır (...) Duygu ve renk yalnızca kültürel veya keyfi olarak ilişkili değildir, aralarında esaslı bir bağlantı vardır.” (Öndin, 2008: 112)

Aşağıda verilen cümleler renk ve duygu arasındaki esaslı ilişkiye dikkat çeker. Çocuğa nasıl davranacağı konusunda zorlanan norm karakter, yazarın ruh hâli ile küçücük yaşta karmaşık duygular yaşayan çocuğun ruh hali renkli çiklet ve şekerler, renksiz zaman parçaları ve kırmızı kıyafet ile anlatılmaya çalışılır.

“Yapışkan, boğucu günün üzücü akşamı inerken, çocukla buluşmadan önce tek kırmızı giysisini geçirdi üstüne. Bakkala gidip ona renk renk çikletler, şekerler aldı. Yoo, veda anlamında değil; onun da zamanla renksiz bir zaman parçasına dönüşmesinden ürktüğünden.

(...)

-Giysin çok güzel, dedi çocuk konuyu kapatmak istercesine. Kıp kırmızı. Hem sen bana daha hiçbir şey anlatmadın. Adını bile bilmiyorum.”(s.72)

Öyküdeki “Baktıkça renksizliğe dönüşüyor/ Olmayan bu zaman parçaları- sen ne dersin de (s.71) dizeleri Edip Cansever’in şiirinden alıntıdır. Tomris Uyar yakın arkadaşının bu dizelerini öyküsünün tema ve iletisini güçlendirmek için kullanmıştır. Alıntılama tekniği ile şiir ve öykü arasında metinlerarası bağ kuran Tomris Uyar, Edip Cansever gibi karamsar değildir. O, zamanın insanları, yaşananları renksizleştirip değersizleştirdiğine, yok sayıp mutsuzlaştırdığına dair kabulü değiştirmek istediğini kırmızı renk ile anlatmak gibidir. Bunun için norm karakter olan yazara dolaptaki tek kırmızı kıyafetini giydirir. Yazarın kararlılığını sembolize eden kırmızı, çocuğun dikkatini çektiğinde çocuğun heyecanını ele veren bir sembole dönüşür. Her iki kullanımda da kırmızının insan üzerindeki hipnotik etkisini görmek mümkündür.

Güç X Acziyet Simgesi Olarak Kırmızı

Kırmızı rengin zaman içinde kazandığı sembolik değerler arasında “hükümdarlık işareti, azim/güç, acziyet” simgesi olması da vardır. Vücutlarını kırmızı toprak boyası ile boyayan ilkel kavimler zamanla kırmızı rengi doğadaki yenileşmenin/değişimin sembolü olarak ritüellerde de kullanmaya başlamışlardır. “Kırmızı aşı boyası gençlerin erkek olması için düzenlenen erginlenme törenlerinin ayrılmaz parçasıdır” (Finlay, 2007: 50,51). Ficsher’a göre kırmızı doğaya, düşmana, cinsel eşe, gerçekliklere karşı güç, toplu yaşama gücünün”

sembolüdür. (Fischer, 1995: 155-159). Finlay'a göre de "Birçok insan bu kırmızı toprak konusunda kurgular geliştirmiştir ve antropologlar kırmızının erkeğin kanını (ölüm anlamında) veya kadının aybaşı kanını (belki de doğurma yeteneğini vurgulayarak) temsil eden simgeselliği üstünde odaklanma eğilimindedir" (Finlay, 2007: 50,51). Sıcak bir renk olan kırmızının insan duygularını harekete geçiren, sinir sistemini uyaran özelliği kısacası dominant niteliği onun gücün sembolü olmasına neden olmuştur.

Tomris Uyar özellikle kadın başkışilerle kurguladığı öykülerinde kırmızıyı olumlu/olumsuz her iki anlam ve etkilerini ortaya çıkaran özellikleri ile kullanmıştır. *Güz Kızılı* öyküsünde kırmızı renk bir taraftan gücün bir taraftan erotizmin bir taraftan da geçmişe dair acı duyguların sembolü olarak vardır.

Öykü, hayat kadını olmaktan patronu Dürdane Hanım sayesinde kurtulan Hülya'nın Dürdane Hanım'a uğradığında yaşananları anlatır. Hülya kendisine yeni bir hayat kurmuş, evlenmiş, çocuğu olmuştur. Ancak çalıştığı yeri ve oradakileri özleyen Hülya bir gün kırmızı elbisesini alma bahanesi ile geri dönmüş; patronu Dürdane Hanım'dan aldığı olumsuz cevapla hayal kırıklığı yaşamıştır. Dikkati çeken kırmızı elbisenin her iki kadın üzerindeki etkisidir. Öyküde kırmızının bir tonu olan şarabi renk gücü sembolize ederken elbisenin kırmızısı acı deneyimlerin sembolüdür.

Tomris Uyar başkışı Dürdane Hanım'ı karakterize ederken ironik bir dil kullanmıştır. Bir taraftan şarabi tondaki perdeler ve bornoz içinde, altmış yaşına rağmen bakımlı, dinç kalan güzel, güçlü bir kadın, bir tarafta ise kırmızı elbiseye sarılarak ağladığında çökmüş yaşlı bir kadın vardır.

"Bornozunuz perdelerle aynı renkte, sizi sultan gibi gösteriyor doğrusu bu allar.

-Al değil, şarabi, diye düzeltti Dürdane." (s.28)

"Nalan kırmızı-yok kırmızı değil şarabi-halıyla kaplı merdivenden inerken duvara dizilmiş resimlere baktı."(s.30)

"- Benim o kırmızı tül giysim vardı ya ablacığım, atmadıysanız onu istiyorum.

- Niçinmiş?

-Evde ara sıra giyerim yalnızken, özlem gideririm diye.

-Dürdane Hanım bu anda bocalamaması gerektiğini biliyordu.

(...)

Nalan odaya girdiğinde Dürdane Hanım'ı diz üstü çökmüş buldu, ağlıyordu. Galiba sandığından çıkardığı kırmızı bir şeye –bir gece elbisesi mi ne?- sarılmıştı.

Boşalmış fincanları tepsiye koyarken bir daha baktı ona. Altlığı sökülmiş, kırık bir

heykele benziyordu. Yaşlanmıştı, çökmüştü bir saatte üstelik.”(s.31-32)

Kırmızı elbise Dürdane Hanım ile Hülya'nın geçmişindeki ortak deneyimin sembolüdür. Genelevde çalışan iki kadının aşklarının, çektikleri acıların ve içlerindeki masum duyguların taşıyıcısı kırmızıdır. Tomris Uyar kadının belleğinde kalan samimi duyguları, özlemi, hissedilen acıyı şehvetin, kanın, savaşın rengi kırmızı ile anlatmaya çalışmıştır.

Tomris Uyar'ın kırmızı elbiseyi kullandığı bir diğer öykü Yavruağzı'dır. Öykünün konusu şarkıcılık yapan Alev'in turnedeyken kızına bakan, işlerini yürüten menajeri ile yardımcısının evde neler yaptıklarıdır. Tema ise entrikadır. Öykünün kart karakteri olan menajer Güngör, Alev'in sadece işini ya da evini değil tüm hayatını kendi arzularına göre entrikalarıyla yöneten kötü bir karakterdir. Tomris Uyar öykü yazma yolculuğunu anlatırken yaşadığı zorluklardan birinin kurgu ile gerçeklik arasındaki bağ olduğunu düşünür ve Güngör karakteri üzerinden sorunu şöyle örneklendirir:

“Onu ben uydurdum da yalanlarını uydurmak başlı başına bir sorundu. Günlük yaşamın yalancısıyla, yazarın uydurduğu arasına bir set çekmek nasıl güçtü! Dahası öyküde yazar-sesinin yer almayacağına karar vermişim. Okurun kulağına yalnızca öykü kişilerinin sesleri gelecekti” (Uyar, 2003: 447).

Güngör, Alev'in hayatını yöneten kötü karakterdir. Tomris Uyar yukarıdaki duyarlılığını Güngör karakterini yaratırken ustaca bertaraf etmeyi başarmıştır. Yavruağzı öyküsünün okurda uyandırdığı duygulardan biri öfkedir ki bu da Güngör karakterinin başarılı yaratımı ile ilgilidir.

Olay dizgesi Güngör ile evin çalışanları Ali ve Asiye, yine Güngör ile Alev'in kızı Mine arasında geçen diyaloglardan oluşur. Turneden dönmemesi için Alev'e kızının hasta olduğu yalanını söyleyen, Alev ile arası iyi olan Ali'ye âşık olduğu için yalan söyleyerek onu evden uzaklaştıran, Mine'yi kendi istediği kalıba sokmak için giyimine kadar diktalık yapan Güngör'dür.

Olay dizgesinde Alev sadece ismi geçen bir karakter olarak vardır. O, hiçbir sahnede görünmez. Ancak hikâye onun hikâyesidir. Yazar, Alev'in trajik hikâyesini kırmızı elbise ve kırmızıyı çağrıştıran Alev ismi ile sembolleştirerek anlatır. “Kırmızı baştan beri birtakım duyguları somutlamakta kullandığım bir renk, belki bir simge. Yalnız benim değil, kısa öykü yazarlarının çoğunun düşünün oldukları bir renk” (Zorlu, 1998: 72) diyen Tomris Uyar, Yavruağzı öyküsünde kullandığı kırmızı elbise ile Alev'in geçmişindeki kötü ve zor günleri sembolize etmiştir.

Güngör ile Asiye arasında geçen diyalog sahnesi hem Güngör'ün Alev'in hayatı üzerindeki tahakkümünü hem de kırmızı elbisenin sembolik değerini vermesi bakımından önemlidir.

“Alev bir daha kırmızı giymeyeceğine göre...

-Nedenmiş o? Neden kırmızı giymesi yasak?

- Niye ürkütün birdenbire Asiyeceğim? Buz kesildin sanki. Alev'in -sana nasıl desem- imajı kırmızıyla nicedir öylesine bütünleşti ki yeni kasetiyle klibi için ona bambaşka bir yüz, bambaşka bir renk bulmam gerek. Geçmişiyse bütün bağlantısını koparmalı.”
(s. 35)

Yazar kırmızı ile geçmiş arasında bir bağ olduğunu diyalogda açıkça vermiştir. Kırmızı iyi ya da kötü içerdiği tüm anlamlarıyla Alev'in geçmişini özetleyen bir renktir. Aşk, tutku, şehvet, kızından ayrı kaldığı için yaşadığı/yaşattığı kötü duygular, mesleğini yaparken karşılaştığı kötülükler ve güzellikler, hepsi kırmızının içinde vardır. Ancak kart karakter olarak karşıt değerleri temsil eden Güngör'ün varlığı/davranışları, Alev'in hayatına dair iyi değil kötü deneyimlerin daha fazla olduğuna dair güçlü bir argümandır. Öykünün ilerleyen sahnelerinde Güngör'ün aldığı bu karardan sonra kırmızı tuvaleti keserek Mine'ye elbise dikmesi ve ona zorla giydirmesi de kırmızının gerilime neden olan olumsuz bir anlam evrenine sahip olduğunu ispatlayan bir başka argümandır.

“Süslenmek dedin de, Alev Hanım bu akşam dönecekse Mine'nin yeni elbisesini ütölüyeyim bari, annesini onunla karşılasın.

-Aklınla bin yaşa Asiyeceğim! Alev yumuşar o zaman, yatıştır. Şey, yanlışlık olmasın, Alev'in kırmızı tuvaletinden artan kumaşla diktirdiğimi diyorsun, değil mi? Yaşa! Alev bir daha giymeyeceğine göre... “ (s. 35)

Evin hizmetçisi Asiye, Güngör'ün talimatıyla Mine'ye elbiseyi giydirir. Ancak Güngör'ün diktası küçük kız Mine'yi etkilemez. Annesi yokken evde iletişim kurduğu kişi olan Ali'nin gittiğini duyan Mine'ye öfkelenerek evde saklanır ve üzerindeki kırmızı elbiseyi makasla keserek tepkisini gösterir. Entrikalarıyla herkesi yöneten Güngör sadece Mine'ye engel olamaz. Öykünün son sahnesinin yaşandığı bu olaylarda Güngör'ün annesinin elbisesini Mine'ye giydirmesi, Güngör'ün Alev'den sonra kızı Mine'nin hayatı üzerinde de tahakküm kurmak arzusunun sembolüdür. Derin yüzeyde Güngör kaderin, kırmızı elbise ise benlik yolculuğunu tamamlayamamış bireyin annesinin kaderini yaşamaya mahkûm olduğunun sembolüdür. Ancak Mine, kendinin farkında olan bir birey gibi davranarak elbiseyi keser. O, birey olma yolculuğu başlamış bir kadın, elbisenin kesilmesi ise kendilik şuurunun somut varlığının sembolüdür.

SONUÇ

Renk sadece görsel bir unsur değildir. Primitif dönemlerden itibaren kullanıcının duygularına, düşüncelerine, iletilerine ortak olan renkler zamanla, çeşitli etkenlerle anlam

Cilt/Volume 5, Sayı/Issue 2, 2024

evrenini genişleterek sembole dönüşmüş, sıcak/soğuk, aktif/pasif olma özelliğine göre insan psikolojisini etkileyerek hayata yön veren önemli unsurlardan biri hâlini almıştır.

Zamana, toplumun yapısına, inanç sistemlerine, teknolojiye, ideolojilere, ekonominin koşul ve gerekliliklerine göre anlam kazanan/değiştiren renkler, insanın sadece günlük hayatını değil psikolojisini de etki altına alacak güce sahiptir. İşlevleri çoğalan renklerin kullanım alanı genişledikçe etkisinin arttığı yapılan çalışmalarla ispatlanmıştır.

Tomris Uyar öyküleri renk-insan, renk-psikoloji, renk-fizyopsikoloji ilişkisine dair argümanlar içeren ürünlerdir. Çalışmaya konu olan Aramızdaki Şey isimli öykü kitabında yer alan öykülerin tamamında renk özellikle de kırmızı ön plandadır. Temayı ve iletiyi destekleyen kırmızı ya da kırmızı rengi çağrıştıran renkler kullanan Tomris Uyar sembolik dil kullanarak kurgudaki duyarlığını ve ustalığını sergilemiştir.

Öykülerin hemen hepsinde kırmızı olumlu anlamda, bireyi öne çıkaran ya da onda farkındalık yaratan işlevde kullanılmıştır. Kırmızının onlarca anlamından insanı harekete geçiren uyarıcı özelliği ile güç sembolü oluşunu seçen yazarın amacı, kadın ve kadın sorunlarına dikkat çekmektir. Kırmızı-kadın ilişkisi kadının kendini fark etmesi ve etik alandan çıkarak kendilik yolculuğuna başlaması gerçeğine vurgu yapacak biçimde işlenmiştir.

Kısa öykülerin dünyayı görme biçimine uygun bir tür olduğunu kabul eden Tomris Uyar öykülerinde kırmızı, kadınların birey olma yolunda onları heyecanlandırarak harekete geçiren, uyarıcı, kararlılık yaratan, güç veren; geçmişteki deneyimlerinin acı tatlı hatırlatan, mücadelenin, öfkenin, masum duyguların sembolü olarak vardır. Kırmızı rengi birey-eşya ilişkisi ile somutlaştırılarak kullanan yazarın, sesi ön plana çıkarıp kendisini gizleyerek kadının ve çocukların sözcüsü olduğu görülür.

KAYNAKÇA

Boztunalı, Zehra Seda (2016), *"Resim Sanatında Kırmızı Rengin Serüveni"*, **Anadolu Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi**, vol.6, no.1, pp.90-114.

Campbell, Joseph (2014), **Tanrının Maskeleri**. (çev. K. Emiroğlu), Işık Yay., İstanbul.

Çağlarca, Sadettin (1993), **Renk ve Armoni Kuralları**, İnkılap Kitabevi, İstanbul.

Delalare, François. ve BERNARD, Guineau (2007), **Renkler ve Malzemeleri**, (çev. O. Turkey), Yapı Kredi Yay., İstanbul.

Derman, Rabenda M. (2016), **"İnternet Sitelerinde Kullanılan Renklerin Marka İmajı Oluşturma Sürecindeki"**, **2. Uluslararası Medya Çalışmaları Kongresi Bildiri Kitabı.**, Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Yay. Antalya, s.1004-1021.

- Fınlay, Victoria (2007), **Renkler ve Boya Kutusundaki Yolculuk**, (çev. K. Emiroğlu), Dost Kitabevi Yay., Ankara.
- Fischer, Ernst (1995), **Sanatın Gerekliği**, (çev. C. Çapan), Payel Yayıncılık, İstanbul.
- Goethe, Johann Wolfgang (2013), **Renk Öğretisi**, (çev. İ. Aka), Kırmızı Yay., İstanbul.
- Öndin, Nilüfer, (2008),” **Nesnenin Çözünürlüğü: Kandinsky-Mondrian ve Kırmızı**”, Sanat Dünyamız, S.106.
- Per, Meral (2012), “**Renk Teorilerine Tarihsel Bir Bakış**”, Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi, S. 8, s.17-26.
- Şahin, Veysel (2017), **Turgut Uyar’ın Şiirlerinde “Ben ve Öteki”nin Görüntü Düzeyleri**, Akşag Yay., Ankara.
- Thomson, George (2007), **Tarihöncesi Ege- Eski Yunan Toplumu Üstüne İncelemeler**, (çev. C. Üster), Homer Kitabevi, İstanbul.
- Uçar, Tevfik Fikret (2004), **Görsel İletişim ve Grafik Tasarım**, İnkılap Yayınevi, İstanbul.
- Uyar, Tomris (2022), **Aramızdaki Şey**, Yapı Kredi Yay., İstanbul
- Willins, P. (1984), **Renk Terapisi**, Altın Yay., İstanbul.
- Zorlu, Niyazi (1998), “**Aramızdaki Şey, Tomris Uyar**”, Varlık, S.72, s.2-3.